

ВПЛИВ ЗАСТОСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ НА КРИМІНОГЕННУ СИТУАЦІЮ У ДЕРЖАВІ

THE IMPACT OF THE APPLICATION OF THE DEATH PENALTY AS A TYPE OF PUNISHMENT ON THE CRIME SITUATION IN THE STATE

Муравйов К.В., д.ю.н., професор,
ректор

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Заросило В.О., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності,
*Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

Влад В.Ф., доктор філософії у галузі права,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності,
*Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого,
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

В даній науковій роботі досліджується актуальність запровадження на території України смертної кари як нового виду кримінального покарання за скоєння особливо тяжких злочинів.

Аналізується історія використання смертної кари як засобу протидії злочинності протягом всього періоду існування людства на різних континентах світу, а також застосування смертної кари на території України у різні історичні періоди її існування.

Крім того, у даній науковій праці аналізуються позитивні та негативні фактори, які сприяли введенню смертної кари у різних державах світу, а також й України.

Дослідженню піддавалися і питання, які стосуються позитивних та негативних наслідків із якими зіштовхувалися держави у яких даний вид покарання застосовувався протягом певного проміжку часу.

Крім історичних аспектів застосування смертної кари нами були розглянуті й різні види смертної кари, які у різних державах світу мають свої особливості під час їх застосування. Так, наприклад у Сполучених Штатах Америки смертна кара виконується шляхом введення ін'єкції, проте, суспільство проти такого її застосування через те, що вона спрацьовує не одразу і засуджений зазнає великих страждань під час страти.

Серед європейських держав, на сьогоднішній день, також є прихильники застосування смертної кари як виду кримінального покарання за вчинені кримінальні правопорушення. Так у Республіці Білорусь смертна кара на сьогоднішній день не скасована та застосовується судовими органами під час винесення обвинувальних вироків.

Тобто, питання введення смертної кари на сьогоднішній день є доволі неоднозначними і дискусійним, яке має багато позитивних та негативних сторін.

Ключові слова: суд, суддя, обвинувальний вирок, судові рішення кримінальне покарання, Кримінальний кодекс України, кримінальне правопорушення, смертна кара.

This scientific work examines the relevance of the introduction of the death penalty in the territory of Ukraine as a new type of criminal punishment for committing particularly serious crimes.

The history of the use of the death penalty as a means of combating crime throughout the entire period of human existence on different continents of the world, as well as the use of the death penalty on the territory of Ukraine in different historical periods of its existence, is analyzed.

In addition, this scientific work analyzes positive and negative factors that contributed to the introduction of the death penalty in various countries of the world, as well as in Ukraine.

Questions related to the positive and negative consequences faced by states in which this type of punishment was applied over a certain period of time were also investigated.

In addition to the historical aspects of the application of the death penalty, we also considered various types of the death penalty, which in different countries of the world have their own characteristics during their application. So, for example, in the United States of America, the death penalty is carried out by injection, however, society is against such use because it does not work immediately and the convict experiences great suffering during the execution.

Among European states, today, there are also supporters of the use of the death penalty as a type of criminal punishment for committed criminal offenses. Thus, in the Republic of Belarus, the death penalty has not been abolished to date and is applied by judicial bodies when passing guilty verdicts.

That is, the issue of introducing the death penalty today is quite ambiguous and debatable, which has many positive and negative sides.

Key words: court, judge, guilty verdict, court decision, criminal punishment, Criminal Code of Ukraine, criminal offense, death penalty.

Актуальність теми. На сьогоднішній день, в Україні у статті 51 Кримінального кодексу України, а також у Кримінально-виконавчому кодексі України відсутній такий вид покарання, як смертна кара, виконання якого було призупинено рішенням Конституційного суду України у грудні 1999 року та виключено із переліку кримінальних покарань, котрі були передбачені Кримінальним кодексом.

Проте, у суспільстві постійно виникають дискусії стосовно того, чи є необхідність її введення в Україні. Відповідаючи на це питання науковці наводять як позитивні так і негативні сторони даного питання. Крім того, на сьогоднішній

день, смертна кара застосовується у багатьох державах світу, у тому числі й таких розвинутих як: Сполучені Штати Америки, Китайська народна республіка та в інших державах.

Питання щодо застосування смертної кари є актуальним, оскільки багато країн сьогодні лібералізують свої закони, залишаючи довічне ув'язнення максимальним покаранням за особливо тяжкі злочини. Це породжує численні дискусії щодо доцільності, правомірності та допустимості такої міри покарання.

До того ж, міжнародна спільнота сформувала механізми, що забороняють застосовувати смертну кару, зокрема:

1) Другий факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, спрямований на скасування смертної кари;

2) Протокол № 6 до Європейської конвенції з прав людини, що стосується скасування смертної кари;

3) Протокол № 13 до Європейської конвенції з прав людини, що стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин;

4) Протокол до Американської конвенції про права людини щодо скасування смертної кари.

Це в свою чергу свідчить про суперечливість інституту виконання кримінального покарання у вигляді смертної кари не тільки в Україні, але й в усьому світі.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є застосування смертної кари як виду кримінального покарання.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз практичної діяльності світових держав, щодо застосування смертної кари як одного із видів кримінального покарання.

Зміст дослідження. На сьогоднішній день, науковцями так і не було надано єдиного поняття смертної кари. На це є багато причин. Перш за все, у світі, не існує єдиного виду виконання смертної кари, через те, що у різних державах світу в різні історичні періоди складалася різна практика виконання смертних вироків:

- страта через повішення;
- розстріл;
- введення смертної ін'єкції;
- четвертування;
- нанесення «тисячі порізів»;
- спалення живцем.

Проте, незважаючи на це, суть її виконання полягає у наступних двох елементах:

1. Засудження злочинця, або неугоду владі особу до виконання смертного вироку.

2. Примусове позбавлення життя особи злочинця, або неугоди владі особу до виконання смертного вироку.

Барчук В. вважає, що: «смертна кара – це виняткова міра покарання та державного примусу, яка призначається за вироком суду, змістом даної міри покарання є страта засудженої особи, яку визнано винною у вчиненні особливо тяжких злочинів. Такий вид покарання – це найдавніша та сама поширена форма покарання у світовій історії, майже кожна країна в різні історичні періоди включала смертну кару до власної системи кримінального покарання» [1, с. 110].

На думку Юдова М. та Юдова-Романової К. смертна кара «це найважче покарання, що полягає в насильницькому позбавленні життя». [5, с. 451].

Існують й інші погляди на поняття смертної кари. Так, смертною карою — є гранична форма позбавлення людини її прав. Вона є навмисним і холоднокривним позбавленням життя людини державою. Це жорстока, нелюдяна і принизлива для людської гідності кара [3].

Отже, виходячи із вищезазначеного, можна стверджувати, що смертна кара передбачає покарання за певний злочин, проте її виконання потребує тривалого судового розгляду, можливості апеляції, участі кваліфікованих фахівців для виконання вироку та точного визначення дати страти.

У деяких випадках, перед виконанням смертного вироку, проходять багато років, а іноді і десятки років. Одним із фактів, який підтверджує нашу думку є виконання смертного вироку у США. «Дастін Хігс, засуджений за вбивство трьох жінок у штаті Меріленд у 1996 році, був третім, який отримав смертельну ін'єкцію цього тижня у федеральній в'язниці в Терре-Хот, штат Індіана» [6]. Тобто, страта відбулася лише 16 січня 2021 року (через 25 років після винесення судом смертного вироку).

Серед основних видів смертної кари, які застосовуються у світовій практиці виконання кримінальних пока-

рань, ми можемо умовно розділити їх на групи, залежно від держав, у яких відбувається виконання смертних покарань. Одним із найвідоміших та широко застосовуваних видів смертної кари є розстріл. Він застосовується у Китайській Народній Республіці, Пакистані, Саудівській Аравії.

Наступним видом смертної кари є смертельна ін'єкція. Вона набула популярності у Сполучених Штатах Америки, Китайській Народній Республіці, Таїланді, Тайвані.

Електричний стілець напругою поряд 2700 Вольт використовується у США, Філіппінах, В'єтнамі. На сьогоднішній день, такий вид покарання був востаннє застосований у США у 2010 році.

Одним із найдавніших і найперших видів смертної кари, який застосовується і на сьогоднішній день є страта через повішення. Країни у яких вона набула найбільшої популярності – це Іран, Пакистан і Саудівська Аравія, Сполучені Штати Америки.

Серед найдавнішого виду смертної кари, а також найпопулярнішого виду кримінального покарання середньовічної Європи є страта через обезголовлення. Такий вид кримінального покарання застосовувався у країнах середньовічної Європи, країн сходу, Китаю, Японії, а на сьогоднішній день є популярним і в Саудівській Аравії.

Також, в науковій та історичній літературі можна відшукати й інші види смертної кари: гільйотина; колесо смерті; кидання на поїдання хижакам; утоплення; розп'яття; удушення [2].

Крім того, у науковій літературі можна відшукати й інші класифікації смертної кари. Так на думку Рябенко Т. О., Кучмістенко О. В. ми можемо виділити ще одну таку класифікацію, а саме: «За китайським законодавством існують два види смертних вироків: із негайним приведенням у виконання та з відстрочкою до двох років. Перший характеризується тим, що смертна кара застосовується протягом 7 днів із дня винесення вироку. Призначається виключно Верховним народним судом і тільки у випадку вчинення тяжких злочинів. Якщо ж злочинець розкався, співпрацював зі слідством, то за сукупності цих обставин наприкінці відстрочки можлива заміна смертної кари на покарання у виді довічного позбавлення волі. Безстрокове покарання за умов, визначених статтею 50 Кримінального кодексу КНР, може бути замінено на позбавлення волі на строк від 15 до 20 років. У іншому випадку, якщо підсудний не піддається перевихованню, то смертний вирок приводять у виконання. На відміну від Сполучених Штатів Америки, де випадки застосування смертної кари оприлюднюються, а відповідні дати страт оголошуються, у Китаї діє правило, згідно з яким всі смертні вирoki є конфіденційною інформацією. При цьому сім'ї осіб, засуджених до страти, дізнаються про це лише після приведення в дію смертних вироків» [4, с. 331].

Досліджуючи питання, які стосуються застосування смертної кари, ми хотіли б зазначити, що за своєю сутністю смертна кара є суперечливим видом кримінального покарання, який по-різному застосовується в різних державах світу. Деякі країни досі застосовують смертну кару за тяжкі злочини, тоді як інші її скасували або наклали мораторій на її виконання.

Історію розвитку такого виду кримінального покарання як смертна кара можна умовно поділити на такі групи:

- за континентами;
- за країнами;
- за певними окремими територіями держав;
- за релігійним віросповіданням.

Серед континентів першим пропонуємо розглянути виконання смертної кари у Північній Америці, а саме в США.

Сполучені Штати Америки є однією з небагатьох західних демократій, де досі застосовують смертну кару.

Це законно на федеральному рівні та в багатьох штатах, хоча деякі штати, такі як Нью-Йорк і Вашингтон, скасували її виконання. Методи страти включають смертельну ін'єкцію, ураження електричним струмом, газову камеру.

У Канаді смертна кара була скасована ще в 1976 році, а остання страта була виконана ще в 1962 році.

На території Європи (країн Європейського Союзу) усі країни-члени ЄС скасували смертну кару як умову членства. Останніми країнами, які його скасували, були Латвія (2012) і Польща (1997).

У Російській Федерації хоча технічно смертна кара законна, у Росії діє мораторій на її застосування з 1996 року.

На Азійському континенті смертна кара й досі застосовується до засуджених у Китайській Народній Республіці, Японії, Індії.

Китай є світовим лідером за кількістю виконаних смертних вироків, хоча точні цифри є державною таємницею. Покарання стосується найрізноманітніших злочинів, у тому числі корупційних.

На території Японії смертна кара є законною та застосовується у випадку засудження до страти за вчинення особливо тяжких злочинів. Виконання кримінального покарання у виді смертної кари проводиться через повішення.

В Індії смертна кара є законною, але застосовується рідко і лише у випадках вчинення, таких кримінальних правопорушень як тероризм і зґвалтування.

На території Близького Сходу смертна кара досі використовується в Ірані, Саудівській Аравії. Слід зазначити, що ці дві держави є мусульманськими, а тому там існують свої традиції щодо застосування такого виду кримінального покарання.

Іран входить до числа країн з найвищим відсотком страт, оскільки покарання застосовується до широкого кола злочинів, включаючи вбивства, зґвалтування та торгівлю наркотиками.

На території Саудівської Аравії смертна кара використовується за такі злочини, як: вбивства, зґвалтування та наркотики, і часто використовується публічне обезголовлення.

Наступним материком де досі до засуджених застосовується смертна кара є Африка. На території Нігерії смертна кара все ще законна і застосовується, хоча й рідко, переважно за вбивства та тероризм.

У Латинській Америці смертна кара скасована і не застосовується у жодній із держав.

У Бразилії смертна кара скасована за звичайні злочини, але дозволена під час війни.

У Мексиці смертна кара, як вид кримінального покарання була скасована за вчинення всіх видів кримінальних правопорушень ще в 2005 році.

Якщо досліджувати країни Океанії, то можна зазначити, що в Австралії смертна кара була скасована ще в 1985 році, а остання страта була виконана в 1967 році.

На території Папуа-Нова Гвінея хоча смертна кара є законною, але жодної страти не відбулося починаючи з 1954 року.

В останні десятиліття світовою тенденцією є скасування або введення мораторію на смертну кару. Міжнародні організації, такі як ООН і Європейський Союз, активно виступають за глобальне скасування.

Смертна кара залишається однією з найбільш суперечливих практик у міжнародному праві та політиці, оскільки дебати за та проти її застосування тривають на глобальному рівні.

Питання впливу смертної кари на криміногенну ситуацію в країні є складним і потребує врахування різних аспектів, включаючи соціальні, правові та культурні фактори які існують у різних суспільствах та державах світу, адже кожна держава має своє відмінне від інших держав законодавство, у кожній державі існують свої певні етапи

її історичного існування, наприклад: період громадянської війни; період відсічі збройної агресії іншої держави; тероризм; спроба державного або військового перевороту.

Крім того, кожен народ має різну релігію та свій менталітет, побут і традиції, що також суттєво впливає на погляди, які пов'язані із застосуванням смертної кари. Саме тому, на сьогоднішній день, у суспільстві існують різні думки та дослідження на цю тему, які часто призводять до суперечливих висновків.

Застосовуючи смертну кару, влада у країні намагається впливати на криміногенну ситуацію всередині держави з метою:

1. Запровадження ефекту страху у злочинців, які вчиняють тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення. Прихильники смертної кари стверджують, що страх суворого покарання може справити жахливий вплив на потенційних злочинців і зменшити кількість тяжких та особливо тяжких злочинів, таких як вбивства, тероризм, злочини проти людства.

Однак емпіричні дослідження показують, що немає переконливих доказів того, що смертна кара має сильніший стримуючий ефект, ніж довічне ув'язнення. У деяких наукових дослідженнях зазначається, що відсутність смертної кари не призводить до значного зростання тяжких злочинів.

2. Запровадивши смертну кару держава проводить державну політику з метою профілактики рецидивів. Смертна кара запобігає повторному вчиненню злочину від засудження, оскільки фізично виключає можливість повторного злочину. Адже, як страчена людина може знову вчинити вбивство, або інше тяжке кримінальне правопорушення? Проте рецидив злочинів за найтяжчими злочинами, наприклад, за вбивство, менш поширений, особливо щодо засуджених до довічного позбавлення волі без права умовно-дострокового звільнення. З цієї причини аргумент про запобігання рецидивам може бути не таким переконливим.

3. Слід звернути увагу й на фактор, який пов'язаний із проведення державою політики соціальної справедливості і відплати злочинцям, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення.

Тоді, у такому випадку, смертну кару можна розглядати як форму соціальної справедливості, за якої суспільство демонструє непримиренність до певних кримінальних правопорушень. Цей захід може тимчасово знизити напругу в суспільстві щодо вчинення тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень.

З іншого боку, можна зазначити, що такий підхід може увічнити цикл насильства, виховуючи суспільство в ідеї, що у відповідь на злочин можна позбавити життя.

4. Використовуючи такий вид кримінального покарання як смертна кара держава впливає на правову систему. Застосування смертної кари вимагає надзвичайно суворих і тривалих судових процедур, які можуть обтяжувати судову систему. Це передбачає тривалі та дорогі процеси оскарження, які часто призводять до збільшення витрат для системи правосуддя. У країні з нестабільною правовою системою або у державах, де поширені корупційні правопорушення (а саме, підкуп посадових осіб судових та правоохоронних органів) – смертна кара може застосовуватися до засуджених осіб несправедливо або нерівномірно, створюючи відчуття несправедливості та дискримінації.

Вплив смертної кари на криміногенну ситуацію на території різних держав світу є багаторівневим і не піддається однозначному підсумку. Хоча, дехто вірить у стримуючий ефект і справедливість смертної кари, наявні дані та дослідження не підтверджують ідею про те, що вона призводить до значного зменшення тяжких злочинів. У той же час соціальні, економічні та культурні фактори, як нам здається, мають сильний вплив на рівень злочинності у державі.

Висновки. Отже, підсумовуючи дане питання, хочемо зазначити, що, смертна кара є складною проблемою з багатьма етичними, правовими та соціальними аспектами. Хоча застосування смертної кари має своїх прихильників, недоліки та ризики, котрі пов'язані з її впровадженням, призвели до постійних суперечок і скасування її виконання в багатьох країнах світу через різні на те причини, які нами вище були перераховані.

Проблематика смертної кари як надзвичайного й суворого виду кримінального покарання залишається надзвичайно актуальною та дискусійною у світовому контексті, зокрема й в Україні. Незважаючи на скасування цього виду кримінального покарання у 1999 році, суспільна думка, наукові дебати та світовий досвід продовжують формувати різні погляди щодо її доцільності, гуманності та ефективності.

Досвід країн, у яких смертна кара досі застосовується, свідчить про різноманіття підходів до її реалізації – від методів страти до строків виконання вироків і правових процедур. При цьому практика вказує на складність забезпечення справедливого судового процесу, високі витрати

та ризики помилкових рішень. Водночас країни, що відмовилися від смертної кари, демонструють приклади гуманізації кримінальної юстиції без суттєвого зростання рівня особливо тяжких злочинів.

Застосування смертної кари не має однозначного стримуючого ефекту, її роль у попередженні рецидиву злочинів або досягненні соціальної справедливості також викликає сумніви в умовах сучасного демократичного суспільства. Значний вплив на погляди стосовно смертної кари мають історичні традиції, культуру, релігію та менталітет кожної окремої держави.

Таким чином, смертна кара є багатоаспектним правовим явищем, яке потребує глибокого аналізу, зваженого підходу та постійного осмислення в контексті дотримання прав людини, верховенства права та гуманізму.

Україна, дотримуючись міжнародних стандартів, обрала шлях відмови від смертної кари, проте обговорення її повернення залишається предметом фахових та суспільних дискусій, що вимагають балансу між безпекою суспільства та захистом прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барчук В. Світовий досвід практики застосування смертної кари. *Юридичний вісник*. 2023/6. С. 110-117. С. 110.
2. Видове смъртно наказание. URL: https://bg.everybodywiki.com/Видове_смъртно_наказание (Дата звернення: 19.07.2024)
3. Історія смертної кари: за що засуджують і де досі застосовують. URL: <https://chas.news/current/istoriya-smertnoi-kari-za-scho-zasudzhuyut-i-de-dosi-zastosovuyut> (Дата звернення: 01.08.2024)
4. Рябченко Т.О., Кучмістенко О.В. Смертна кара: питання доцільності скасування чи запровадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3/2020. С. 330-333. С. 331.
5. Юдов М., Юдова-Романова К. Публічна смертна кара в середньовічній Європі як театралізоване дійство. *Народознавчі зошити*. № 2 (134), 2017. С. 448-459. С. 451
6. Trump administration carries out 13 th and final execution. URL: <https://apnews.com/general-news-28e44cc5c026dc16472751bbde0ead50> (Дата звернення: 28.07.2024).